

VALENTINIANUS ÉS VALENS POLITIKÁJA

A RÓMAI BIRODALOM KÉT ELTÉRŐ VÁLASZA A GERMÁN PROBLÉMÁRA

A Római Birodalom az i. e. II. század vége óta küzdött az impérium északi provinciáit rettegésben tartó germán népekkel, ám évszázadokon át sikerrel tartotta vissza a féktelen barbárokat a nagyobb betörésektől. A veszély a 4. század második felében azonban felerősödött, amire kétféle választ adtak a római császárok. Egyes imperátorok az „Oszd meg és uralkodj!” („Divide et impera!”) elvét alkalmazva megpróbálták kijátszani egymás ellen a különböző törzseket, és barbár csoportokat telepítettek be szövetségesként a birodalomba, egyszersmind gazdasági hasznot is remélve a jövevényektől. A másik védelmi módszer a határok megerősítésére összpontosított és minden erővel fellépett a germánokkal szemben. A teljes ellenállás és a befogadás között örlődő birodalom helyzetét leginkább egy császári testvérpár, Valentinianus és Valens tevékenységén keresztül lehet bemutatni.

I. VALENTINIANUS GERMÁNPOLITIKÁJA: A HATÁROK MEGERŐSÍTÉSE

I. Valentinianus császár (364–375) Pannonia Secunda provincia déli részén, Cibalae városában született 320 környékén. Édesapja alacsony származású, ám hatalmas erejű férfi volt, egyszer állítólag öt katona sem tudta a kezéből kicsavarni a rabszolgavezető kötelet. A férfi ezután komoly karriert futott be a hadseregben, és magas katonai tisztségeket

is kiérdemelt. Az ifjú Flavius Valentinianus és öccse, Flavius Valens később ugyancsak belépett a seregbe, amelyben édesapjuk fényes hírneve gyors előmenetelt tett lehetővé számukra.

Valentinianust Jovianus császár halála után, 364. február 24-én uralkodóvá kiáltották volna ki a római csapatok, ám a Nicaeába megérkező, kereszténysége ellenére rendkívül babonás császárelőlt rettegett attól, hogy az úgynevezett „bisextilis napon”, vagyis a rossz ómennek számító szökőnapon öltse magára az uralkodói biborköpenyt, így császárrá avatásával vámi kellett néhány napot. Az új uralkodó maga mellé vette öccsét, Valens, és megosztottak a birodalmon: Valentinianus uralta ezután a nyugati provinciákat, míg testvére a keleti tartományokat.

I. Valentinianus uralkodásának kezdetétől a barbárellenes küzdelemnek szentelte életét, fő célja a Római Birodalom vízi és szárazföldi határainak megerősítése volt. Különösen a germán veszély izgatta, Galliát ugyanis az alemannok, míg Pannoniát a kvádok fenyegették. A császár elrendelte a Rajna és a Duna menti védelmi rendszer azonnali felújítását és megerősítését, de gyakorlatilag valamennyi késő római erődítésen megfigyelhetik a régészek a Valentinianus-kori renoválás nyomait. Pannoniában ekkor újították fel a visegrad-gizelamajori erődöt, és ekkor épültek a Dunakanyar római őrtornyai is. Ammianus Marcellinus, a IV. század legjelentősebb történetírója így számolt be az uralkodó határ menti építkezéseiről: „Valentinianus uralkodásának kezdetétől fogva dicséretesen, de túlzott buzgalommal iparkodott a határokat megerősíteni.”

Mit jelent az idézetben az utalás a császár túlzott buzgalomára? A határok megerősítésével természetesen minden római egyetértett abban a korban. Valentinianus azonban nemcsak megerősítette a határon húzóódó falakat és őrtornyokat, hanem elhatározta azt is,

hogy germán területen római erődöt fog építeni. Nemsokára egy kisebb katonai egység kelt át a Dunán, és a folyó bal partjától 3 km-re, a mai Göd területén szétzavarták és legyilkolták a helyi kvád lakosságot, majd nekikezdtek egy hatalmas kiterjedésű, 450x300 méter területű erőd építésének. A tiltakozó kvád királyt, Gabiniust a békülést színlelő ravasz rómaiak mézes-mázos hangnemben lakomára invitálták, s ott látszólag megegyeztek vele. Az elégedetten távozni készülő germán uralkodót azonban a helytartó utasítására orvul meggyilkolták. A vendégjog szentségét súlyosan sértő, Ammianus Marcellinus által is elítélt, különösen aljas gaztettől a rómaiak valószínűleg azt remélték, hogy a kvád előkelők összevesznek majd a megüresedő trónon.

A germánokat azonban egységbe forrasztotta királyuk halála, és rajtaütöttek az erődöt építő római katonákon, majd kegyetlenül lemészárolták őket, ezután pedig átkeltek a Dunán, s nekiláttak Pannonia Prima, Pannonia Secunda, Pannonia Valeria és Pannonia Savia tartományok kifosztásának. A 374-es sokkszerű kvád betörést az egész Dunántúl megsínylette, egy gazdag, Balaton mellett élő előkelő például valószínűleg ekkor ástatta el azt az ezüst étkészletet, amelyet Seuso-kincsként ismerünk. A fosztogatásnak kis híján áldozatul esett Valentinianus császár fiának, Gratianusnak a menyasszonya is, akit Ammianus Marcellinus szerint éppen ebéd közben ért a germán rajtaütés, azonban a provincia helytartója, Messala kocsira ültette a megrémült lányt, és kimentette a bajból.

A felfordulás I. Valentinianus germánellenes politikájának bukását jelentette. A megerősített határok nem tudták feltartóztatni a barbárokat, sőt az agresszív külpolitika siettetete is a bajt. A császár 375-ben bekövetkező halála kiválóan szimbolizálja egész életét: miután az uralkodó Pannoniába masírozott csapa-

taival és sikerült úrrá lennie a káoszon, Brigetióban (Szönyben) fogadta a kvád békeköveteket, akik tiszteletlen hangnemben előadták, hogy az egész háború oka a császár erődépítkezése volt. A követek stílusa miatt éktelen haragra gerjedő, ordítózó Valentinianust hirtelen előntötte a verejték, összeesett, majd hamarosan meghalt.

VALENS GERMÁNPOLITIKÁJA: A GÓTOK BEFOGADÁSA

Valens bátyjához, I. Valentinianushoz hasonlóan Pannonia Secunda Cibalae nevű városában született. Testvére nevezte ki társcsászárnak (364–378), azonban a hatalomba való beilleszkedése nem volt zökkenőmentes, a császár apósa ugyanis harácsoló természetéről és kapzsiságáról volt hírhedt. Ammianus Marcellinus egyenesen testileg-lelkileg ocsmány alaknak nevezi a férfit, akinek tettei miatt Valens-ellenes mozgalom szerveződött Procopius vezetésével. A lázadó ellencsászárnak kiállította ki magát, a háborúhoz pedig megnyerte a nyugati gótok támogatását is. Valens a lázadás leverése után, uralmának első felében emiatt germánellenes politikát folytatott, s több hadjáratot is vezetett a gótok ellen.

375-ben, Valentinianus halála után azonban megváltozott a helyzet. A keleti sztyeppék félelmetes lovas nomád népe, a hun ugyanis megindult nyugat felé, s előbb a perzsa származású alánokat, majd a keleti és nyugati gótokat verte tönkre. Kezdetét vette a népvándorlás legnagyobb hulláma. A hunok elől délnyugati irányba menekülő gót ember-tömegek bebocsátásért rimánkodtak Valens császárnak a Római Birodalom határánál. A menekülők tömegét Ammianus Marcellinus a sivatag homokszemeinek számához hasonlította:

„Mert aki számukat tudni akarja, ám vegye számba

Libya földjén hány porszem sodródik a szélben.”

Valens tanácsadói azonban mit sem törődtek a veszéllyel, aranyat és gazdagságot szimatoltak, s hízélegve egékg magasztalták a császár szerencséjét, mondván, hogy a sok nyugati gót katonáskodó újoncokat és teli kincstárat jelent, mivel be lehet őket sorozni a segédc csapatok közé, és nagy mennyiségű adót lehet kisajtolni belőlük. Valens végül engedélyt adott a gótoknak a Moeziában és Thrákiában (vagyis a mai Románia és Bulgária területén) történő

letelepedésre, tanácsadói pedig római csapatokat mozgósítottak, hogy segítsenek átkelni a Dunán a barbárok tízezreinek, így a naiv és kapzsi főemberek „*lázás buzgalommal járultak hozzá a római világ pusztulásához*”.

A császár döntését a remélt anyagi előnyök mellett befolyásolta az a tény is, hogy a befogadott gótok ugyanahhoz az eretnek keresztény csoporthoz tartoztak, amellyel maga Valens is szimpatizált: ariánus keresztények voltak, tagadták az Atyaisten és Jézus Krisztus egylé-

A legtöbb római hadvezér be akarta várni a nyugati császár, Gratianus csapatait, az uralkodó közvetlen tanácsadói azonban lebeszéltek Valenst erről a tervről, mondván, „*ne engedjék részesedni Gratianust a már-már kivívott győzelemből*”. A 378. augusztus 9-én lezajló ütközet katasztrófához vezetett, a római sereg háromnegyedét lemészárolták, a sebesült császár pedig egy kunyhóba menekült, amelyet rágyújtottak a kíméletlen gótok, s lángsírban lelte halálát.

Valens politikája végzetesnek bizonyult, a Római Imperium súlyos sebet kapott a barbárok befogadásával, s megindult a nyugati birodalomrészt egy évszázadon át tartó agóniája. A hadrianopolisi csata után egy emberöltővel Róma városa kénytelen volt megnyitni kapuit a nyugati gótok előtt, aminek következtében 410-ben Alarik barbárjai három napon át fosztogatták az Örök Várost. 455-ben Geiserik vandáljainak prédája lett a metropolis. Az utolsó nyugatrómai császárt, Romulus Augustulust is egy germán (szkír) hadvezér, Odoaker mondatta le trónjáról 476-ban. Ez a dátum szimbolizálja az ókor végét, vagyis az újonnan születő germán királyságok diadalát a Nyugatrómai Birodalom fölött.

AMIT TANULSÁGKÉNT LEVONHATUNK...

Ammianus Marcellinus kemény szavakkal ítélte el a rómaidól teljesen eltérő kultúrájú germán népek nagy tömegben történő betelepítését a birodalomba. A görög anyanyelvű, ám latinul alkotó kiváló történetíró egy évszázaddal az utolsó nyugatrómai császár trónfosztása előtt váteszként jóslta meg a majdani bukást és a betelepítést helyeslő, abból anyagi és katonai előnyöket remélő császári tanácsadók, az „agyafűrt hízelgők” politikájának végzetes kudarcát. Kétségtelen tény azonban, hogy a még jobban megerősített és még több katonával ellátott határ menti védműrendszerek sem tudták volna hosszabb távon megállítani a nagy népvándorlást, a birodalom katonai potenciálja ugyanis jóval kisebb volt, mint a fegyvert fogó barbárok hadereje. A falak ugyanakkor az ókorban és a kora középkorban működő alternatívát jelentettek, elég a hszingnuk (hunok) ellen emelt kínai nagy falra vagy Konstantinápoly II. Theodosius császár (408–450) idejében épített védműrendszerére gondolni, amely 1000 éven keresztül sikerrel védte a Bizánci Birodalom fővárosát avaroktól, perzsáktól, araboktól. ♦

A császári testvérpár, I. Valentinianus és Valens arcképével készített medallion

nyegűségét. Igen ám, de a kereszténységgel 340 körül, Wulfila („Kis Farkas”) térítési nyomán megismerkedő gótok sajátosan értelmezték ekkoriban az ígét, legtöbbjük csak látszólag vallotta a keresztény hitelveket, lényegében megmaradt többistenhívő pogányoknak.

A befogadott és letelepített nyugati gótokat tehát sarcolható pénzforrásoknak tekintették a római tisztviselők, az éhező barbárok például csak úgy tudtak élelmet szerezni maguknak, hogy eladták egyes családtagjaikat rabszolgának, másokat pedig túszként hurcoltak el a tartomány előkelői. A dühödt gótok végül Fritigern vezetésével fegyvert fogtak, s fellázadtak az önkényeskedésekkel szemben. Valens császár sereggel sietett a fosztogatók ellen, azonban 40 ezer katonája 60 ezer góttal került szembe Hadrianopolis városának közelében.